

IZVORNI ZNANSTVENI ČLANAK

UDK: 351.759

Primljeno: veljača 2013.

GORAN KOVAČEVIĆ*, MIRZA SMAJIĆ**, JASMIN AHIĆ***,
NEDŽAD KORAJLIĆ****

Novi koncept razumijevanja odnosa sigurnosti i politike

Sažetak

Autori u radu problematiziraju tradicionalno shvaćanje sigurnosti, a posebnu kritiku upućuju predstavnicima sekuritizacijskih studija. U radu se polazi od činjenice da su na sceni znatno kompleksniji odnosi u području sigurnosti, od onih na kojima počivaju objašnjenja prihvaćene paradigme unutar međunarodnih odnosa, a samim time i unutar sigurnosnih studija. Ovaj rad je posebno interesantan jer sigurnost tretira kao proizvod politike i raspravlja o neraskidivoj vezi između ova dva fenomena.

Ključne riječi: sigurnost, politika, sekuritizacija, referenti sigurnosti.

UVODNA RAZMATRANJA

Ako želimo pisati o problemima u svijetu moramo koristiti holistički pristup, promatrati cijeli planet, i to je jedan od glavnih razloga zašto se mogu osporiti tradicionalna shvaćanja o sigurnosti. Tradicionalisti, prvo, razmišljaju u okvirima međunarodnih odnosa. Zanima ih moć vlastite države na međunarodnoj sceni, procijenjena u odnosu na druge države. Drugo, ovakav pogled razumijeva, imperativno, identificiranje potencijalnih saveznika, konkurencije i neprijatelja, prema tomu i vrijednosti koje treba štititi. Identificirani neprijatelji, bilo da se radi o konkurenciji ili stvarnom neprijatelju – koji predstavlja vojnu prijetnju, predmet su dubinskih opserviranja. Tradicionalisti kreću od pretpostavke kako neprijatelja treba uvjeriti da prihvati njihove vrijednosti, znači treba ga transformirati na osnovu vlastite slike i standarda. Tek kada neprijatelji prihvate propagirana pravila igre, tradicionalisti ga smatraju "izliječenim". Prema ovom shvaćanju, različitosti treba iden-

---

* doc. dr. sc. Goran Kovačević, Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu, Bosna i Hercegovina.

** doc. dr. sc. Mirza Smajić, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, Bosna i Hercegovina.

*** prof. dr. sc. Jasmin Ahić, Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu, Bosna i Hercegovina.

**** prof. dr. sc. Nedžad Korajlić, Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu, Bosna i Hercegovina.

tificirati i naći načina kako ih transformirati u strukture i procese iste ili što više slične onima u državi iz koje opservatori dolaze, jer je to jedini način da se osigura opstanak unutar međunarodnih odnosa koji su anarhični, te jedino sila može osigurati opstanak neke države. Pod silom tradicionalisti razumijevaju najčešće sukob, bilo nižeg ili višeg intenziteta, ali i ulazak u saveze s moćnijim državama – dobrovoljno usvajanje njihovih vrijednosti.

S druge strane, smatramo da druge nije potrebno prilagođavati ili se prilagođavati drugima. U središtu naših opservacija je planet. Skeptici će odmah pomisliti da je ovo još jedan ekološki pristup. Naravno, s obzirom na to da propagiramo holizam, u fokus stavljamo i ekologiju, ali se naš cilj ne iscrpljuje u tome. Predmet našeg istraživanja je planetarno društvo, način na koji se može svaku osobu osloboditi iz okova tradicionalnog ambijenta i identiteta kako bi mogla uvidjeti svoje pripadništvo planetarnoj društvenoj zajednici, tako da pojedinac iz raznolikosti kultura, običaja, religija, jezika i sl., saznavanjem o drugima i drugačijima usvaja najbolju praksu za sebe. Posebno smo zainteresirani za propagiranje neutralnih znanja koja su identična na svakom dijelu kugle zemaljske, kao put prema neutralizaciji predrasuda. Svjesni smo težine ovog pothvata, posebno kada je riječ o društvenim i humanističkim znanostima, gdje je jedan od najvećih problema tzv. nacionalizacija znanosti, tako da imamo nacionalne povijesti, filozofije, sociologije, politologije, kriminologije i sl.

Treće područje našeg interesa je sigurnost na globalnoj razini, gdje se odbacuje partikularizacija sigurnosti, sigurnost u odnosu na druge i protiv drugih. Dakle, odbacujemo shvaćanje sigurnosti kao preživljavanje – opstanak, a zanima nas sigurnost kao kvaliteta života.

1. NESUGLASICE U DEFINIRANJU SIGURNOSTI

Sigurnost je jedan od onih pojmova, unaprijed definiranih unutar tradicionalnih međunarodnih odnosa, koji se nije činio problematičnim sve dok nije postalo očito da su se uvjeti u području sigurnosti drastično izmijenili. Tijekom Hladnog rata dominantno shvaćanje sigurnosti tangiralo je pitanja vojne moći i strateških odnosa među državama. Nakon osamdesetih godina XX. stoljeća dolazi do određenih premještanja fokusa i mogle su se očekivati promjene i unutar sigurnosnih studija kao akademske discipline.

Međutim, nakon terorističkih napada na SAD dolazi do velikih sukoba među teoretičarima sigurnosti. Na jednoj strani su tradicionalisti koji se zalažu za jačanje konvencionalnih sigurnosnih instrumenata i granica država zbog povećanog osjećaja straha i građana i vlada država (Robin, 2004:2). S druge strane su teoretičari kritičari načina na koji je Amerika terorističku prijetnju pretvorila u globalni rat protiv terorizma. Oni tvrde kako je stanje svjetskih odnosa potvrda potrebe za izgradnjom novog pogleda na svijet, uključujući i sigurnost (Richardson, 2006:11). Modaliteti i mentalni sklop, u bazi rata protiv terorizma, također su dio problema koji proizlaze iz tradicionalne politike i siguran su put prema povećanju nesigurnosti na globalnoj razini.

U trenutku kada je planet suočen s umnoženim i ozbiljnim opasnostima moglo bi se postaviti pitanje: Zašto ulagati vrijeme i napor u neko novo shvaćanje sigurnosti? Na ovo pitanje je lako odgovoriti: držimo da je obveza znanstvenika da postavlja prvorazredna

pitanja, što Bernard Brodie (1973:1) naziva *pojedinačno najvažnija ideja*. Dok se na planetu dešavaju politički i, sve češće, vojni sukobi, postavljanje pitanja i poduzimanje aktivnosti kakve su naše, dobrodošlo je jer nude nadu da će sigurnost biti konceptualizirana kao izazov da se uvede inovativna politička teorija umjesto unutrašnjeg rješavanja problema, i kao filozofija u akciji umjesto strategije kao instrumentalne tehnike.

Novi koncept sigurnosti je ono što akademska zajednica može učiniti da se prozračí ustajalost svjetskih moćnika u ovom vremenu krize. Primjera radi, gotovo 100 godina otkako su započeta znanstvena istraživanja međunarodnih odnosa, tek je danas, prvi put, moguće shvatljivo istraživati i obilježavati područje sigurnosti. Iako su različiti tradicionalni autori ekstenzivno pisali o sigurnosti, ponekad su bili površni, a u isto vrijeme isticali važnost sigurnosti. Recimo, Patrick Morgan (1992:466) kaže da postoje velike teškoće u definiranju pojma sigurnosti, i ovdje vrijedi isto kao i u slučaju pojmova zdravlja ili statusa, koje je također vrlo teško definirati i analizirati. Na sličan način Barry Buzan (1991:16) zaključuje da "priroda sigurnosti sprječava pronalaženje definicije sigurnosti s kojom bi se svi slagali", pa predlaže, s obzirom na to da nije moguće uspostaviti konsenzus, odustajanje od definiranja. Buzan je postupio prema svom prijedlogu, ali je ponudio više definicija drugih autora. Ono što je zanimljivo kod definicija koje je Buzan izabrao, pored toga što potvrđuju težinu povezanu s definiranjem sigurnosti, jest njihova upečatljiva sličnost. Sve su one iz okvira angloameričkih hladnoratovskih međunarodnih odnosa. Iako se Buzan suzdržao od davanja definicije, njegova knjiga *Ljudi, države i strah* je prepuna liberalno-realističkih pretpostavki. Države su referentni objekti sigurnosti, mada se ovdje predlažu neka proširenja agende, to je učinjeno u skladu sa statičnim prioritetima (Smith, 1991:325-339). Ovakva mješavina definicijske neodređenosti sastavljena je pod utjecajem tradicije da uvijek ostavi stvari kakve jesu – *status quo*. Morgan i Buzan su uložili iznimno velik napor u dokazivanje, u Morganovom slučaju, *nemogućnosti*, a u Buzanovom *nepotrebnosti definiranja sigurnosti*.

Morganu se može uputiti kritika na dva načina. Prva, sigurnost nije teško definirati, jer se radi o dinamičkom pojmu, ne replikatu. U svakom konkretnom slučaju definiranje sigurnosti treba započeti od iskustva, zamisli, analiza i strahova onih koji žive u nesigurnosti, jer samo čovjek koji nije doživio iskušenja nesigurnosti može tvrditi da je sigurnost nemoguće definirati. Drugo, negiranjem mogućnosti definiranja određene pojave negira se znanost, gdje je potreba za definiranjem i razjašnjavanjem u genetskom kodu, što ovu Morganovu i Buzanovu definicijsku zamagljenost čini posebno interesantnom. Ovdje je poruka jasna: Nemojte se zamarati, sigurnosne studije su sigurne u našim rukama. Uvijek se može postaviti pitanje je li bitno to što koncept nije podložan preciznom definiranju? Na kraju koncepti koji daju smisao ljudskim životima širom svijeta kao što su vjera u Boga i ljubav, problematični su za definiranje. Definirati moramo na najbolji mogući način. Za razliku od Morgana, Buzan ipak koristi znatno kompleksnije objašnjenje nepotrebnosti definiranja sigurnosti. On polazi od W. G. Galieove tvrdnje da postoji kategorija tzv. u suštini osporivih koncepata u koje spada i sigurnost, pa je to razlog zbog kojeg je nepotrebno definirati odnosnu pojavu (Buzan, 1991:7). Adekvatnu kritiku daje Bill McSweeney (1999:83-84) koji je utvrdio da je sam Buzan pokrenuo mit o osporivoj prirodi koncepta sigurnosti. Njegova kritika ima dva uporišta. Prvo, McSweeney odbacuje Buzanovu tvrdnju da je koncept sigurnosti bio predmet ozbiljnih rasprava i osporavanja

prije nego li je Buzan skrenuo pozornost na taj svojevrsni sukob. On tvrdi da je zapravo Buzan i pokrenuo tu raspravu. Drugo, isti autor smatra da je pogrešno shvaćati sigurnost kao u suštini osporiv koncept, jer se tada sigurnosti daje značajnija pozicija u odnosu na druge ključne koncepte međunarodnih odnosa kao što je država. McSweeney drži da je i država, također, osporiv koncept. S druge strane Buzan ne smatra državu osporivim konceptom, već definiranim unutar discipline. Ako razmotrimo što je Galie stvarno mislio pod u suštini osporivim konceptima: koncepti čija je osobina da su im značenje i uporaba konstantno podložni raspravi, onda u ovu kategoriju spadaju svi koncepti politike i etike. Kada se ova etiketa stavi nekom konceptu, prema Buzanu, nema potrebe uspostavljati definicijske okvire.

Naravno, ovakvo Buzanovo shvaćanje je pogrešno. Terrence Ball (1988:319, 533) ustanovio je da sama ideja suštinske osporivosti je osporiva i problematična, ako ne pogrešna, onda logički nevjerovatna. Prema Ballu empirijski nalazi pokazuju da bilo koji koncept iz grupe suštinski osporivih ne podrazumijeva i neslaganje po sebi. Analizirajući koncept moći utvrdio je da ga nije moguće osporiti u suštini, već samo u slučajevima nepredviđenim u definicijskom okviru koncepta (Ball, 1988:533-534). Mi se dalje pitamo u koju kategoriju spada sigurnost, u kategoriju u suštini osporivih ili u kategoriju koncepata osporivih u nepredviđenim slučajevima? Smatramo da osnovno značenje sigurnosti nije u suštini osporivo, ali njeno značenje kao prakse unutar svjetske politike jest. Dakle, sigurnost je kao osnovni koncept sastavljena od tvorbenih (autori **gradivnih**) elemenata koji nisu u suštini osporivi. Međutim, kada je u pitanju svjetska politika, spomenuti elementi su omotani slojevima različitih značenja čiji korijeni su u različitim političkim teorijama i tada su osporivi, i to je produkt nedorečenosti i zabluda tih teorija i promjena u paradigmatu međunarodnoga političkog sustava. Spomenuti elementi otkrivaju da je sigurnost u svojoj osnovi jednostavan koncept, kao što je to Hobbes razumio prije 400 godina.

Definicija sigurnosti koju nalazimo u većini rječnika je ona koja pod sigurnošću razumijeva odsutnost prijetnji. Ako ovu definiciju rastavimo na komponente, tri stvari se podrazumijevaju: postojanje referentnog objekta; potencijalna ili stvarna opasnost; želja da se izbjegne stradanje. Ništa komplicirano do sada. Međutim, kada se ovaj uzorak primijeni na svjetsku politiku, situacija se znatno komplicira. Nužno se moraju postaviti pitanja: Koji referentni objekt? Kojim prijetnjama se mora dati prioritet? Kako referentni objekt zaštititi od prijetnji? Dakle, suštinski problem nije u definiranju sigurnosti, već u njenom zasnivanju i operacionalizaciji u nepredviđenim situacijama koje se pojavljuju u svjetskoj politici. Nije problem u značenju sigurnosti kao koncepta, već u politiziranju njenog značenja. Potrebno je istaknuti da je nesigurnost stanje gdje počinje politiziranje značenja sigurnosti. Nesigurnost podrazumijeva življenje u strahu, gdje je opasnost produkt djelovanja jedne prijetnje ili više vrsti prijetnji (Furedi, 2005:117). Prijetnje mogu varirati od onih direktnih kao što je nasilje, do onih neposrednih koje su produkt presije sustava, kao što je siromaštvo. Što je veća razina nesigurnosti povezana sa spomenutim prijetnjama to one više determiniraju život onih koji žive pod njihovim utjecajem. Nesiguran život, bilo pojedinca ili grupe, jest determiniran život. Ljudi jako dobro razumiju što je to sigurnost samo onda kada znaju kakav osjećaj proizvodi nesigurnost. Život cijelih grupa može biti preokrenut napadom na njihovu sigurnost. Za nas u Bosni i Hercegovini ta se situacija dogodila devedesetih godina XX. stoljeća. Sigurnost je postala glavna briga

i strah se osjećao svugdje. Kada država, nacija ili neka druga grupa živi u stanju rata ili prijetnje ratom, preživljavanje postaje prioritet u odnosu na sve ostale dimenzije života. U takvom stanju druge vrijednosti: javni život i kulturni razvoj, bivaju ostavljenim po strani, a potreba da se odupre nasilju postaje dominantna. Razdvajaju se ljudi od svojih bližnjih u kolektivnom interesu, zaboravljaju se bilo koje druge mogućnosti razvoja i svi resursi su mobilizirani u svrhu organiziranja otpora. Kako se bližio kraj rata i opstanak je koliko-toliko bio osiguran, ljudi su počeli sanjati o boljoj budućnosti i resursi su se počeli alocirati za poslijeratnu rekonstrukciju.

Razmotrimo li *opstanak* kao egzistencijalno stanje koje podrazumijeva kontinuirano postojanje, sjetit ćemo se Churchillovog govora iz perioda Drugog svjetskog rata u kojem je izjavio: "Pobjeda po svaku cijenu..., jer bez pobjede nema opstanka." (Palmer, Palmer, 1976:47). Velika Britanija je bila jedna od pobjednica u tom ratu. Međutim, određeni broj nacija i država je pokoren i poražen, usprkos tomu uspjele su preživjeti kao nacionalne ili druge zajednice. Osnovna pogreška sigurnosnih studija je u izjednačavanju sigurnosti s opstankom, tj. nerazlikovanje egzistencijalnog stanja, kakvo je opstanak, od političke i društvene instrumentalnosti sigurnosti kao kategorije. Opstanak nije sinonim za adekvatne životne uvjete u kojima je moguće implementirati prihvaćene političke i društvene ambicije. Ono što vrijedi za države u ratu, vrijedi i za pojedince i porodice u stanju siromaštva gdje se dnevni život vrti oko potrage za sredstvima za preživljavanje (Holman, 1998:24). Dakle, i dnevne nesigurnosti determiniraju život, i to je istina za veliku većinu "nevidljivih" ljudi koji obavljaju slabo plaćene manualne poslove. Ti poslovi im osiguravaju opstanak, ali ne i mogućnost razvoja političkih i društvenih ambicija. Naravno, nesigurnosti kao determinirajuće čimbenike života ne treba brkati sa svjesnim dovođenjem u opasnost. Na primjer, države mogu započeti rat kao jedan od načina zadovoljenja ciljeva svoje vanjske politike, odnosno svjesno se, vlastitim izborom, dovesti u stanje nesigurnosti, s druge strane sigurnost i podrazumijeva mogućnost izbora, a neki izbori mogu biti opasni za život. Međutim, to su izbori koji su napravljeni iz stanja sigurnosti, a ne nesigurnosti.

2. ODNOS SIGURNOSTI I POLITIKE

Vežu između ova dva pojma moguće je uspostaviti uvođenjem ideje sigurnosti kao ključne vrijednosti što je u središtu političkog značenja koncepta. Da bi se ovo razumjelo potrebno je napraviti tri distinkcije: između apsolutne sigurnosti i relativne sigurnosti; između subjektivnih i nesubjektivnih prijetnji; između opstanka i nesigurnosti.

Sigurnost je uvijek *relativan* koncept, apsolutna sigurnost je san, a možda i noćna mora. Obrnuto, moguće je govoriti o apsolutnoj nesigurnosti, i to u situacijama kada se radi o fizičkom opstanku. Moguće je prihvatiti razliku između subjektivnih i nesubjektivnih prijetnji. Subjektivne su one koje se osjećaju u danom trenutku, a nesubjektivne su one koje su poznate iz povijesti spomenutog vremena. Netko se može osjećati nesigurnim iako ne postoji stvarna prijetnja, a obrnuto netko se osjeća sigurnim mada povijesni zapisi pokazuju da je postojala stvarna prijetnja. Ovo vrijedi i za pojedince i za države (McCwire, 1987). Na kraju je potrebno napraviti distinkciju između opstanka i sigurnosti. Opstanak podrazumijeva egzistenciju – izdržati kao fizičko biće; dok sigurnost, pored opstanka, razumijeva postojanje mogućnosti izbora koja je produkt relativne slobode od

egzistencijalnih prijetnji. Upravo spomenuta sloboda daje sigurnosti ključnu vrijednost. Opstanak ne garantira sigurnost jer ne eliminira prijetnje (Vale, 1995:285-304).

Brkanje opstanka i sigurnosti je ozbiljna pogreška. Ovakvu pogrešku čine i predstavnici Kopenhagenske škole – sigurnost za njih predstavlja nepostojanje egzistencijalne prijetnje referentnom objektu (Buzan, Waever, Wilde, 1998:21-28). Ovo nije ništa drugo nego izjednačavanje sigurnosti s opstankom. Treba uvijek imati na umu da je opstanak potrební uvjet za izgradnju sigurnosti, jer je sigurnost pozitivan koncept. Odnosno, to znači, što je život pojedinca više determiniran nesigurnošću to je prostor za izbor i efektivno djelovanje suženiji. Prethodni stav je vjerojatno razlog zašto su revolucije i drugo političko nasilje rijetko rezultat djelovanja ljudi čiji su životi determinirani, a gotovo uvijek rezultat djelovanja onih koji uživaju mogućnost izbora. Potrebno je shvatiti da je sigurnost kao ključna vrijednost politički neutralna. Sigurnost i nesigurnost su načini opisivanja uvjeta postojanja, a politika je ta koja određuje svrhu unutar opisanih uvjeta. Ako se vratimo na početak rada i problemu definiranja, izazovi nisu u definiranju koncepta nego u značenju koje mu daje politika.

Riječ sigurnost ima veliku moć, jer razumijeva stanje od velike važnosti u svakom društvu, relativnu slobodu od determinirajuće nesigurnosti i relativno uživanje mogućnosti izbora kao produkta sigurnosti. Važan doprinos shvaćanju sigurnosti daje Ole Waever (1995:46-86) analizirajući ovo pitanje kroz teoriju *Govornog akta*. On smatra da spominjanje sigurnosti predstavlja posebnu vrstu komunikativne aktivnosti kako bi se izazivali specifični efekti kod primatelja. Također, nešto imenovati sigurnošću znači dati mu posebno političko značenje (Buzan, 1995:26). U političkom smislu sigurnost podrazumijeva prioritet, kada se nečemu doda etiketa "sigurnost" ono iz problema prelazi u prioritet rješavanja u jednom društvu.

Da bi se što bolje shvatila veza između sigurnosti i politike potrebno je naglasiti da je sigurnost koncept baziran na određenom kontekstu. Također je i tradicionalna teorija sigurnosti derivirana iz specifičnih normi gdje se pod sigurnošću razumijeva dimenzija strateških odnosa između suverenih država. Dakle, konceptualizacija sigurnosti iz različitih konteksta (političkih teorija) dat će joj drugačije značenje. Na primjer, tijekom Hladnog rata pod sigurnošću se razumijevalo nuklearno zastrašivanje, stanje strateškog balansa, kontrola naoružanja supersila i sl. Sigurnost je bila fokusirana na mapiranje strateških vrijednosti u interesu pojedinih država i derivirana iz specifičnih politika. Središnji zadatak istraživanja teorije i prakse sigurnosti je ideja da je sigurnost koncept baziran na određenom kontekstu. Ukratko, različiti stavovi i ponašanje povezano sa sigurnošću može se pratiti do različitih političkih teorija. To je jednostavna činjenica s ogromnim implikacijama. Način na koji netko shvaća sigurnost je konstruiran na osnovi pretpostavki utkanih u njegovu teoriju politike. Iz ove perspektive sigurnosna politika je epifenomen političke teorije. U svjetskoj politici sastavni elementi standardne definicije sigurnosti (referenti, opasnost, nastojanje da se izbjegne oštećenje) nikada nisu neutralni ili samostalni (Walker, 1997:63).

Glavno pitanje koje treba postaviti jest: Koliko neki koncept sigurnosti korespondira stvarnom svijetu? Takozvani stvarni svijet je isti za svakoga, jedina razlika je u percepciji opservatora. Ovo je najbolje izraženo u riječima Johna Searlea (1995:II): "Postoji jedan stvarni svijet i mnogo realiteta koji čine društveni svijet." Neodvojivost političke teorije

i strateške akcije prvi je otkrio Anatol Rapoport (1968: III), raspravljajući o načinu na koji nacije ratuju i filozofije rata uz koju pristaju. On objašnjava da ljudi ne započinju rat zato što je to priroda tako htjela, već se radi o fenomenu kulture, konstruktivnim različitim umova, vremena i mjesta. Ovaj stav je važan za razumijevanje kako je sigurnost koncept deriviran i baziran na određenom dominantnom kontekstu.

U nastavku ćemo objasniti tri stadija matrice kroz koje se političke teorije operacionaliziraju u strategijske i taktičke akcije u ime sigurnosti.

Političke teorije su utkane u srž sigurnosti. Promatrajući proces operacionalizacije politike u sigurnost zaključili smo da je moguće izdvojiti tri glavna stadija ovog procesa.

Prvi, na razini osnovnih ideja, političkih teorija i filozofije, koje daju odgovore na pitanja: što pokreće svijet; kakva je dinamika, i materijalna i ideološka, koja oblikuje ekonomske, društvene i sl. forme ponašanja.

Drugi, na razini političke **jednakosti**, rascjepkani pejzaž oblikovan međusobnim djelovanjem dominantnih ideja. Frakture su produkt previranja, bilo nasilnih ili nenasilnih, ali uvijek postoji neki oblik sukoba, jer politiku zanima tko što dobiva, kad i kako. (Lasswell, 1950:90).

Treći stadij je politika kao gotov proizvod, praktično razumijevanje onoga što daje strateški i taktički sigurnosni produkt u svrhu promoviranja sigurnosti. U ova razmatranja su uključene vojna, ekonomska dimenzija, dimenzija ljudskih prava i druge dimenzije. Glavno je napomenuti da su izbori koji nastaju na ovom stadiju oblikovani pod utjecajima prve razine i karaktera sukoba na drugoj razini.

Za naše shvaćanje da je sigurnost koncept deriviran iz konteksta, unutar tradicionalnih (realistički orijentiranih) sigurnosnih studija koristi se pojam *produbljivanje*. Produbljivanje je shvaćeno kao prilagođavanje fokusa sigurnosnih studija tako da, pored vanjskih prijetnji državi, obuhvati i pitanja sigurnosti pojedinca i grupa (Paris, 2001:87-102). Ovakvo shvaćanje je pogrešno, čak bi se moglo pomisliti da se radi o zavjeri. S jedne strane kako bi se spriječilo otkrivanje stvarne prirode sigurnosti, tj. da je ona politička teorija, a s druge da se sigurnost predstavi više tehničkim pitanjem.

Ako produbljivanje ne shvatimo kao pronalaženje političke teorije iz koje su derivirani stavovi o sigurnosti i ponašanju, onda je sigurnost samo tehničko pitanje, vojno-strateška, problemski orijentirana dimenzija realizma. Ovakva perspektiva je izražena kod Barrya Buzana (1987). Nasuprot tome, mi sigurnosne studije vidimo kao granu političke teorije, a ne kao materijalnu dimenziju realizma. Nastojimo razotkriti ortodoksni tradicionalni pristup (koji od sredine prošlog stoljeća izučavaju i prezentiraju anglo-američki "stručnjaci") unutar kojeg se nacionalističke ideje maskiraju kao istina. Malo je znanstvenika s jasnijom predodžbom o ovomu od Edwarda Luttwaka (1985: XIII), kada je rekao kako je jedina svrha akademskog istraživanja u području sigurnosnih studija da se ojača vlastitu stranu u takmičenju nacija. Realističke sigurnosne studije, "slučajno", eksplicitno zanemaruju referente kao što su spol, rasa, klasa. Tako da oni nikada nisu bili predmet istraživanja, bez obzira na razinu nasilja povezanu s njima (Whitworth, 2004). Ova potreba da se kao referenti uvrste i drugi fenomeni u sigurnosnim studijama se naziva *proširivanje*, proces koji je snažno kritiziran jer bi se, navodno, sigurnosne studije učinile potencijalno bezgraničnima (Betts, 1997:9) i u biti bespomoćnima (Gray, 2006:60-61).

Postoje i drugi autori koji se protive proširenju, ali se njihovi stavovi mogu podvesti pod navedene. Važna primjedba: ovakve stavove je lako osporiti.

Prvo, nije teško održavati fokus u širokom dijapazonu nesigurnosti kada se jasno odrede prioritete i načela sigurnosti. Drugo, normalno je očekivati da dođe do određene, uvjetno rečeno, podjele rada među znanstvenicima koji se bave sigurnosnim studijama. Na razini države treba učiniti klasificiranje prioriteta unutar proširene sigurnosne agende, što je pitanje političke odluke. Jedan od naših glavnih ciljeva je eksplicitnije involviranje politike u polje sigurnosti – gdje je trenutno sve unaprijed definirano. Osporavanje proširivanja već dugo ostaje bez adekvatnog odgovora uključujući ovdje i Kopenhagensku školu, a glavni razlog tomu je nepostojanje dovoljno glasne politike u ime žrtava (Thomas, 1997:799). Ne smijemo zaboraviti da je proširiti sigurnosnu agendu moguće na način i u mjeri koliko to dozvoljavaju pretpostavke političke teorije iz koje je sigurnost derivirana.

Naglašavamo da postoje znatni problemi unutar sigurnosnih studija u pitanju proširivanja sigurnosne agende. Predstavnici tradicionalnih realističkih sigurnosnih studija zastupaju mišljenje da će proširenje izazvati kaos unutar discipline. Posebno je Stephen Walt (1991:201-239) raspravljao o ovomu i iznio "proizvoljnu" tvrdnju: "da će proširenje sigurnosne agende na fenomene koji nisu vojnog karaktera izazvati urušavanje intelektualne koherentnosti znanstvenog polja". Spomenuti autor je ponudio vlastito viđenje ekstenzije sigurnosne agende u području domaće politike, mira, suradnje, moći ideja, kraja Hladnog rata i ekonomije, rafiniranja postojećih teorija i dr. Ovo je pokušaj proširivanja bez teorije i ovakva nekonzistentnost među realistima nije iznenađujuća zbog postojanja jaza između njihove želje da zadrže dominantnu ulogu i njihovog iskustva o svijetu koji se mijenja. Spomenuta tenzija unutar realizma otkriva ključni problem. Dakle, što realizam više nastoji biti realističan, više teoretski konzistentan, to se više odvaja od stvarnog svijeta. Početkom devedesetih godina, pa na ovamo, proširivanjem se općenito podrazumijevalo uključivanje netradicionalnih (nevojnih) sigurnosnih problema u sigurnosnu agendu. Posebno je Barry Buzan (1998:7-8) dosta učinio, predloživši da se sigurnosna agenda proširi na četiri dodatna sektora: a) politički, b) ekonomski, c) društveni i d) sektor zaštite životne sredine. Prema njemu sigurnosne studije bi trebale problematizirati pet različitih vrsta interakcije: a) vojne odnose, b) odnose autoriteta i vladanja, c) odnose proizvodnje, trgovine i financija, d) odnose kolektivnog identiteta, e) odnose između ljudskih aktivnosti i biosfere. Buzan smatra da je u interesu države određivanje prirode ove nove sigurnosne agende. Njegovo ključno djelo *Ljudi, države i strah*, nije bilo poziv na radikalno redefiniranje sigurnosne teorije, već poziv predstavnicima tradicionalnih sigurnosnih studija da prošire sigurnosnu agendu država i na pitanja nevojnog karaktera.

Veliki Buzanov doprinos je u skretanju pozornosti na potrebu proširivanja, ali njegov vlastiti prijedlog je ostao u okvirima realističke nekonzistentnosti, tako da i ovaj pokušaj predstavlja proširivanje sigurnosne agende bez teorije. U drugom izdanju spomenute Buzanove knjige pojavili su se ozbiljniji znaci predanosti proširivanju sigurnosne agende. Prema autorovim riječima "ako će višesektorski pristup biti smislen, referentni objekti, osim države, moraju biti uključeni u sliku" (Buzan, 1991:4-20). Predstavnici Kopenhagenske škole su pokušali značajnije promovirati sličan stav, što je bilo posebno evidentno u njihovoj zajedničkoj knjizi *Europski sigurnosni poredak: scenarij za posthladnoratovski period*, gdje je fokus, s države kao referenta i suvereniteta kao vrijednosti koju

treba štititi, usmjeren na društvo kao referent i identitet kao vrijednost koju treba zaštititi (1990). Ovakav potez je najavio promjenu perspektive Kopenhagenske škole, ali do nje nije došlo, što je evidentno iz njihovih kasnijih radova. U knjizi *Sigurnost: novi okvir analize* prethodni stav je rafiniran tako da glasi "drugi referenti, osim države, moraju biti dozvoljeni", ali ne navode koji (1998:8). Logika kopenhagenskog pristupa daje uzročnu snagu sektorima, oni determiniraju referente sigurnosti, a ne obrnuto. Ovo nema smisla. Osnovno pitanje koje možemo postaviti jest: Je li nešto što se uvrštava u sigurnosnu agendu stvarno sigurnosni problem? Dakle, pitamo je li smisleno podvrgnuti sekuritizaciji takve pojave, jer ona predstavlja neprimjerenu reakciju na neke međunarodne probleme (Brown, Finley, 2001:177).

Proširivanje je proces koji treba implementirati, ali izjednačiti ga sa sekuritizacijom je pogrešno. Sekuritizacijske studije, što je drugo ime za Kopenhagensku školu, predstavljaju zanimljivu mješavinu liberalnih, poststrukturalnih i neorealističkih pretpostavki. Škola je neosporno postavila nekoliko interesantnih pitanja, ali su odgovori koje daje problematični (McSweeney, 1996:85-97). U središtu problema je njihov koncept sekuritizacije, koji je najbolje shvatiti kao *predstojeću akciju protiv unaprijed predviđene opasnosti*, gdje će tradicionalni sigurnosni mentalni sklop biti proširen i na pojave koje su do tada smatrane nevojnim pitanjima, dakle izvansigurnosnim. Nove prijetnje su rezultat proširenja sigurnosne agende, a spomenuti mentalni sklop karakteriziraju osobine militarizma i konflikta. Oni tvrde da opasnost za sigurnost ne postoji izvan njihovog diskursa, s obzirom na to da je sigurnost govorni akt (Waeber, 1993:55), određena pojava postaje sigurnosnom prijetnjom kada je državne elite, kao takvu, obilježe. Da bi se prijetnja i određene slabosti smatrale sigurnosnim problemom, moraju biti unutar striktno određenih kriterija razlikovanja od pojava iz grupe svakodnevnih političkih pojava. Dakle, moraju biti obilježene, od strane aktera sekuritizacije, kao egzistencijalne prijetnje referentnom objektu i tada se implementiraju izvanredne mjere izvan okvira koji je predviđen u normalnim uvjetima (Buzan, 1998:5). S druge strane, budući da je sekuritizacija sinonimna s militarizacijom, Kopenhagenska škola predlaže da ako neka pojava više nije podvrgnuta procesu sekuritizacije, odnosno više nije sigurnosni problem, na nju se treba gledati kao na pojavu svakodnevne politike (Buzan, 1998:4, 29, 209).

Dvije stvari je važno naglasiti u sekuritizacijskim studijima. Prvo, one *počivaju na nejasnom konceptu sigurnosti* i, drugo, *razdvajaju sigurnost od politike*, što se može vidjeti u sljedećem stavu njihovih predstavnika: "Mi nastojimo da nađemo koherentnost, ne tako što ćemo sigurnost zatvoriti u vojni sektor, već istražujući logiku sigurnosti po sebi s namjerom da pronađemo što diferencira sigurnost i procese sekuritizacije od onoga što je samo političko" (Buzan, 1998:4-5). Ako analiziramo prethodnu izjavu možemo zapaziti nekoliko maskiranih realnih pretpostavki: Fraza *po sebi* podrazumijeva unaprijed definirano shvaćanje što sigurnost je, dok *samo političko* pokazuje da je sigurnost odvojena od politike. Prema Kopenhagenskoj školi sigurnost je u diskursu. Ovakvom, diskursom vođenom, pristupu nedostaju bitni elementi realnosti, jer je baziran na pretpostavci da prijetnje ne postoje izvan diskursa. Empirijski dokazi pokazuju da je ovo pogrešna pretpostavka: Što je sa sigurnosnim prijetnjama prema onima koji nemaju političkog glasa?

Predstavnici ove škole shvaćaju sigurnost kao negativnu vrijednost, kao neuspjeh da se neki problem riješi sredstvima obične politike (Buzan, 1998:29). Sigurnost po sebi,

kako je oni vide, mora biti militarizirana i konfrontirajuća, što je suprotno našem stavu da je sigurnost instrumentalna i emancipirajuća. Mi nastojimo da sigurnost otvorimo prema političkoj teoriji i politikama progresivnih promjena, dok sekuritizacijske studije zamrzavaju sigurnost u statičnom okviru.

Sekuritizacija je elitistička, na kraju ono što je važno za školu jesu: top-lideri, države, ugrožene elite, publika i snage koje kreiraju sigurnosnu agendu (Buzan, 1998:60-61, 149, 185). Sigurnost je promatrana kao konzervativan, hladnoratovski konceptualiziran projekt. Posebno je pogrešna tvrdnja da uspješnost sekuritizacije ovisi o publici, a ne o onome tko je predlaže. Glavni problem je u činjenici da publika koja ima moć kreiranja sigurnosne agende može izabrati da ne bude publika – što se desilo 1991. i 1994. godine u Vijeću sigurnosti UN-a (Melvern, 2006). Činjenica da publika nije prihvatila tvrdnje kako se u Bosni i Hercegovini i Ruandi događa genocid, ne znači da masovna ubojstva koja su se događala nisu bila sigurnosni problem. Prema shvaćanju ove Škole sigurnost je uvijek govorni akt, mi dodajemo da je nesigurnost često prešućivanje (Ackerly, 2000:1-31). Svi bi se vjerojatno složili da nepotrebnu sekuritizaciju treba osporavati. Ponekad postoje okolnosti gdje je dodavanje vojne dimenzije osjetljivo, kada su potrebne pripreme za uporabu sile. Na primjer, vojni brodovi koji patroliraju u ekskluzivnim ekonomskim zonama, zatim masovna kršenja ljudskih prava, gdje je uporaba vojne sile legitimna. Za Kopenhagensku školu odgovor na sekuritizaciju je desekuritizacija. Međutim, zadnja ne može biti opće pravilo, ako se pod njom razumijeva smanjenje važnosti (uzimajući u obzir političku snagu etikete sigurnost). U ovom slučaju desekuritizacija bi mogla označiti aktivnosti moćnih kojima se smanjuje značenje stvarnih prijetnji, jer ovaj proces može da razvlasti. Mogućnost da se problemi rješavaju običnom politikom je dobra ideja i tko ne bi pristao na to, umjesto prijetnje političkim nasiljem? No, problem je u tome što svakodnevna – redovna politika ne može pomoći u izvanrednim okolnostima, gdje tretiranje izvanrednih okolnosti kao stvari redovne politike može biti dio problema, a ne rješenje. Velika nesigurnost može postojati u redovnoj politici, ako publika ne želi da čuje o problemu, a samim tim i žrtve ostaju ušutkane.

3. ZAKLJUČAK

Govorili smo o raznim značajkama sigurnosti, o potrebi proširivanja i produbljivanja, o kontekstu iz kojeg je sigurnost derivirana i drugo. Prema našem shvaćanju potrebno je kontinuirano preispitivanje ideologija, institucija, diskursa i ideja koje su sudjelovale u izgradnji i održavanju specifičnih struktura u društvenom, političkom i ekonomskom životu. Dodatno, postoji obveza ispitivanja značenja sigurnosti i teorija o ljudskoj prirodi; problematiziranje racionalnosti i vrijednosti statičnosti, nacionalizma, patrijarhata, kapitalizma i drugih hegemonskih ideja uključenih u strukturiranje čovječanstva. Treba napraviti otklon prema praksi i vezivanje sigurnosti za stvarne ljude na stvarnim mjestima, kao što je McSweeney (1999:198-219) predložio "potezi ljudi situirani u historijskim uvjetima".

Moramo krenuti od početka i razviti taktičke i strateške aktivnosti u interesu globalne sigurnosti. Ovo podrazumijeva istraživanje sigurnosti na različitim razinama za različite referente, od pojedinačnog do planetarnog. Ključna pitanja su: Sigurnost za koga? Protiv kojih prijetnji i kako je postići? Odgovori na ova pitanja su znatno drugačiji

iz našeg ugla od onih projektiranih od strane moćnika. Razumijevanje operativne dimenzije politike, u odnosu na pojedine dijelove i cijelo čovječanstvo, ključno je u uspostavi sigurnosti. Integralni dijelovi našeg pristupa su koncepti politika u akciji: praksa i politička orijentacija. Dakle, mi u području sigurnosnih studija uvodimo politiku. Recimo, ovo je nezamislivo u tradicionalnim društvenim znanostima koja grčevito nastoje da izvan akademskih eksperimenata zadrže politiku i druge emocionalno nabijene pojave. Međutim, stanje objektivnosti je mit i svaki zaključak koji se donese je s određenim vrijednosnim otklonom. Teorija sigurnosti treba biti politička, ali ne politička u smislu da je "napumpana" definiranim političkim i društvenim vrijednostima (racionalizma, nacionalizma i sl.). Ovo zadnje je boljka tradicionalnih teorija sigurnosti. Također ni religija nije odsutna, što se može pratiti u radovima poznatih realista kakav je Reinhold Niebuhr (Smith, 1986). Uvijek se moramo pitati što je političko u ovom ili u onom smislu? To ne znači da bi akademski rad trebao biti sinoniman s aktivizmom političkih stranaka, ali znači da znanstvenik mora biti eksplicitan u pitanju političkih vrijednosti koje su utkane u njegov rad, ali napominjemo da politiku nije moguće neutralno analizirati u historijski postojećim uvjetima.

LITERATURA

1. Ackerly, B. A. (2000). *Political Theory and Feminist Social Criticism*. Cambridge: Cambridge University Press.
2. Ball, T. (1988). *Transforming Political Discourse*. Oxford: Blackwell.
3. Betts, R. K. (1997). *Should Strategic Studies Survive?* World Politics, 50(1), 7-33.
4. Brodie, B. (1973). *War and Politics*. London: Collins.
5. Brown, C. (2001). *Our Side? Critical Theory and International Relations*. /U: Jones, R. W. (2001). *Critical Theory and World Politics*. Boulder, Colo: Lynne Rienner.
6. Buzan, B. (1987). *Introduction to Strategic Studies: Military Technology and International Relations*. London: Macmillan.
7. Buzan, B., Kelstrup, M., Lemaitre, P., Tromer, E., Wæver, O. (1990). *The European Security Order Recast: Scenarios for the Post-Cold War Era*. London: Pinter.
8. Buzan, B. (1991). *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. London: Harvester Wheatsheaf.
9. Buzan, B., Wæver, O., Wilde, J. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder, Colo: Lynne Rienner.
10. Furedi, F. (2005). *Culture of Fear*. London: Continuum.
11. Gray, C. S. (2006). *Another Bloody Century. Future War*. London: Phoenix.
12. Hollis, M., Smith, S. (1991). *Beware Gurus: Structure and Action in International Relations*. Review of International Studies, 17(4), 393.-410.
13. Holman, B. (1998). *Determined life*. /U: Linklater, A. (1998). *The Transformation of Political Community: Ethical Foundations of the Post-Westphalian Era*. Cambridge: Polity.
14. Lasswell, H. (1950). *Politics. Who Gets What, When, How*. New York: Peter Smith.
15. Luttwak, E. N. (1985). *Strategy and History: Collected Essays Vol. II*. New Brunswick, N. J.: Transaction Books.
16. McGwire, M. K. (1987). *Military Objectives in Soviet Foreign Policy*. Washington D.C.: Brookings.

17. McSweeney, B. (1996). *Identity and Security: Buzan and the Copenhagen School*. Review of International Studies, 22(1), 81.-93.
18. McSweeney, B. (1999). *Security, Identity and Interests. A Sociology of International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
19. Melvern, L. (2006). *Rwanda and Darfur: The Media and the Security Council*. International Relations, 20(1), 93.-104.
20. Palmer, A., Palmer, V. (1976). *Quotations in History*. Hassocks, Sussex: Harvester Press.
21. Paris, R. (2001). *Human Security: Paradigm Shift or Hot Air?* International Security, 26(2), 87.-102.
22. Rapoport, A. (1968). *Introduction*. /U: Clausewitz, K. (1968). *On War*. Harmondsworth: Pelican Classics.
23. Richardson, L. (2006). *What Terrorists Want. Understanding the Terrorist Threat*. London: John Murray.
24. Robin, C. (2004). *Fear. The History of a Political Idea*. Oxford: Oxford University Press.
25. Searle, J. (1995). *The Construction of Social Reality*. London: Allen Lane.
26. Smith, M. J. (1986). *Realist Thought from Weber to Kissinger*. Baton Rouge: Louisiana State University Press.
27. Smith, S. (ured.) (1995). *International Relations Theory*. Cambridge: Polity.
28. Smith, S. (2002). *Copenhagen Flirts with Fascism*. The Guardian, 5 June 2002.
29. Thomas, H. (1997). *The Slave Trade. The History of the Atlantic Slave Trade: 1440–1870*. New York - London: Picador.
30. Vale, P. (1995). *Security in Southern Africa: After Apartheid, Beyond Realism*. International Affairs, 71(2), 285.-304.
31. Wæver, O. (1995). *Securitization and Desecuritization*. /U: Lipschutz, R. D. (ured.) (1995). *On Security*. New York: Columbia University Press.
32. Walker, R. B. J. (1997). *The Subject of Security*. /U: Krause, K., Williams, M. C. (ured.) (1997). *Critical Security Studies. Concepts and Cases*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
33. Walt, S. M. (1991). *The Renaissance of Security Studies*. International Studies Quarterly, vol. 35(2), 211.-239.
34. Whitworth, S. (2004). *Men, Militarism, and UN Peacekeeping: A Gendered Analysis*. Boulder, Colo.: Lynne Rienner.

Summary

Goran Kovačević, Mirza Smajić, Jasmin Ahić, Nedžad Korajlić

A new concept of understanding of the relation between security and politics

The authors are discussing the traditional view of security with special criticism directed to securitization studies. The starting focus of this paper is the fact that on the scene are much more complex relations in the field of security, than those underlying explanations of accepted paradigm within international relations and security studies. This work is particularly interesting because it understands security as a product of politics and discusses the unbreakable relation between these two phenomena.

Key words: security, politics, securitization, referents of security.